

10. Филатова Н. Г. Институциональные аспекты экономической реализации форм собственности / Н. Г. Филатова // Вестник Томского государственного университета. Общественно-научный периодический журнал. 2010, № 334. – С. 125-127.
11. Экономические субъекты постсоветской России (институциональный анализ) / [Нуреев Р. М., Алексеев А. В., Балабанова Е. С. и др.]; под ред. Р. М. Нуреева. – М. : Московский общественный научный фонд, 2001. – 804 с.
12. Bromley Daniel W. Economic Interests and Institutions: The Conceptual Foundations of Public Policy / Daniel W. Bromley. - New York and Oxford : Basil Blackwell, 1989. – 274 p.
13. Pejovich S. The Market for Institutions Versus the Strong Hand of the State: the Case of Eastern Europe / S. Pejovich, B. Dallago, L. Mittone (eds.) // Economic Institutions, Markets and Competition. – Cheltenham : Edward Elgar, 1996. – P. 97-164.

Кутняк О.В.

УДК 339.9:332

МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНЦІЯ РЕГІОНІВ – ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** Проаналізовано основні підходи до оцінки ролі регіонів у конкурентних процесах та визначення сутності поняття “міжнародна конкуренція регіонів”. З метою уточнення сутності міжнародної конкуренції регіонів ідентифіковано основні елементи даного поняття. Представлено авторське тлумачення міжнародної конкуренції регіонів, яке відрізняється від існуючих визначень системним характером та акцентуванням уваги на структурних змінах, що відбуваються у світовій економіці. Визначено основні ознаки міжнародної конкуренції регіонів як економічного явища глобалізації.*

***Ключові слова:** глобалізація, конкурентна перевага, конкурентоспроможність, міжнародна конкуренція регіонів, регіоналізація.*

***Аннотация.** Проанализированы основные подходы к оценке роли регионов в конкурентных процессах и определению сущности понятия “международная конкуренция регионов”. С целью уточнения сущности международной конкуренции регионов идентифицированы основные элементы данного понятия. Представлено авторское толкование международной конкуренции регионов, которое отличается от существующих определений системным характером и акцентированием внимания на структурных изменениях, которые происходят в мировой экономике. Определены основные признаки международной конкуренции регионов как экономического явления глобализации.*

***Ключевые слова:** глобализация, конкурентное преимущество, конкурентоспособность, международная конкуренция регионов, регионализация.*

***Summary.** Two opposite approaches to the estimation of the regions' role in competitive processes are analyzed, the tendency to transformation of regions into independent participants of world competitive processes is focused on. The main approaches to the essence of the term “international competition of regions” are determined. The basic elements of the term “international competition of regions” as for instance competitiveness, cause, factor, competition, effect, purpose and development are identified to specify the essence of the term. The author's interpretation of the international competition of regions is represented, it is determined as the process, caused by conflict of unilateral interests of regions and aimed at economic and social regional development and strengthening the region's competitive position in the world economic space. The main features of the international competition of regions as economic phenomenon of the globalization are determined, they are: emergence and functioning in an integrated world space, large scale; intensification of the competition between regions; change of the end-points from a profit to the scale of the liquid resources' release; displacement of the competitive advantages to development of innovation-technological, informational, intellectual potential; presence of the destructive component of the international competition of regions.*

***Key words:** globalization, competitive advantage, competitiveness, international competition of regions, regionalization.*

Постановка проблеми. Процес глобалізації спричиняє виокремлення у якості суб'єктів конкурентних відносин не тільки окремих товаровиробників, але й країн та регіонів. На фоні переосмислення ролі регіонів у світовому конкурентному середовищі, ускладнення причинно-наслідкових зв'язків, посилення впливу раніше ізольованих факторів визначення терміну „міжнародна конкуренція регіонів” зазнає модифікацій. Отже, дослідження сутності міжнародної конкуренції регіонів як явища сучасного етапу розвитку світової економіки набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конкуренції та конкурентоспроможності посідає важливе місце в економічній теорії. Значний внесок у дослідження сутності сучасних конкурентних відносин, форм і методів конкурентної боротьби, механізмів конкуренції, зокрема, конкуренції між регіонами, внесли такі зарубіжні вчені, як Й. Шумпетер, П. Самуельсон, В. Нордхаус, М. Портер, П. Кругман, Р. Камані, І. Бегг. Серед російських вчених, які займаються даною проблемою, можна виділити Г. Азоева, Д. Юданова, Р. Фатхутдинова, М. Гельвановського, Н. Калюжнову, Ю. Савельєва, Є. Дев'яткіна, вітчизняних дослідників А. Гальчинського, І. Дегтярьову, Д. Лук'яненка, А. Поручника, Л. Антонюк, О. Швиданенка. Незважаючи на посилення уваги у наукових працях до більш детального та комплексного аналізу сутності міжнародної конкуренції регіонів, залишається багато дискусійних питань у даній сфері.

Невирішені частини проблеми. У наукових дослідженнях міжнародної конкуренції регіонів не відображено у повній мірі протиріччя цілей регіонів різних країн, конкурентний характер їх взаємодії. Крім того, протягом тривалого часу регіони розглядалися переважно як конкурентне середовище діяльності окремих компаній, а не як самостійні учасники конкурентних відносин. Отже, необхідним є уточнення

категорії „міжнародна конкуренція регіонів” з урахуванням переоцінки ролі регіонів у системі міжнародних конкурентних відносин.

Метою даного дослідження є уточнення змісту міжнародної конкуренції регіонів як самостійних учасників конкурентних відносин, визначення глобалізаційних ознак міжнародної конкуренції регіонів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна конкуренція регіонів – це відносно нове економічне явище, що стало у певній мірі результатом глобалізації, яка супроводжується кардинальною зміною ролі та функцій регіону у світовому і національному відтворювальних процесах, появою великого числа нових, глобальних за характером і масштабом дії, чинників, що впливають на розвиток регіону. Дискутивними залишаються питання не тільки щодо сутності і характеру міжнародної конкуренції регіонів, а й щодо можливості регіонів вступати у конкурентну боротьбу в цілому.

Стосовно фундаментального питання, чи виступають регіони у якості конкурентного середовища діяльності окремих компаній або є самостійними учасниками глобальних конкурентних відносин, існують два протилежні підходи. Представниками першого підходу є прихильники теорії порівняльних переваг, які вважають, що концепція ринкової конкуренції компаній є однозначною, однак конкуренція окремих міст, регіонів, країн ставиться під сумнів. За теорією порівняльних переваг, спеціалізація країн у міжнародній торгівлі на товарах, у виробництві яких вони мають порівняльну перевагу, призводить до розвитку міжнародного поділу праці, з якого кожна країна отримує вигоду. Це означає, що конкуренція між країнами відсутня, оскільки вільна торгівля і ринок, керований „невидимою рукою”, генерує збалансований розвиток і створює сприятливі умови для кожної країни, що зумовлено її порівняльними перевагами. П. Кругман стверджує, що „конкурентоспроможність – це атрибут компаній”, тому дана категорія не може бути застосована в регіональному контексті [11, с. 18].

Другий підхід представляють прихильники теорії конкурентних переваг. Згідно з даним підходом конкуренція між регіонами дійсно існує, однак характер конкурентних відносин між територіями дещо відмінний, ніж між компаніями. В умовах глобалізації традиційне суперництво між містами, регіонами і країнами набуває нового значення. Президент Європейської асоціації регіональної науки Р. Камані стверджує, що в глобальній економіці регіони не лише виступають економічним середовищем діяльності місцевих компаній, а й відіграють ключову роль у процесі акумуляції та дифузії знань, сприяють інтеркорпоративній взаємодії та виникненню новітніх форм бізнесу, тобто виступають активними самостійними суб'єктами конкурентних відносин [9, с. 2396]. Теорія конкурентних переваг віддзеркалює нові умови глобальної конкуренції. Конкурентні переваги певної країни чи регіону визначаються їх економічною структурою, рівнем розвитку інституційної системи та ефективністю її функціонування, економічною політикою уряду і визначеними напрямками локального розвитку. Згідно з М. Портером [12], характер конкуренції регіонів відмінний від конкуренції національних економік, оскільки для регіонів не є характерним використання відповідної економічної політики уряду (монетарної, фінансової, митної, податкової та ін.). Конкуренція регіонів відмінна й від конкуренції компаній через відсутність в регіонах єдиного центру прийняття рішень, який розробляє і реалізує стратегію регіональної конкуренції, спрямовану на максимізацію прибутку. Для регіону вихід на ринки переважно не пов'язаний із суттєвими бар'єрами і технічними регламентами. Регіони конкурують шляхом створення сприятливого бізнес-середовища для підприємств регіону, яке визначається не географічними характеристиками, а суто економічними (діловий клімат, інвестиційна привабливість, захищеність прав власності, наявність науково-освітніх центрів, висококваліфікованого персоналу, позитивні демографічні тенденції тощо). Глобальна конкурентна боротьба точиться навколо кожної локальної території, де сформований сприятливий діловий клімат.

За умов глобалізації регіон стає ключовою одиницею, оскільки саме в локалізованих територіях створюється значна частка доданої вартості всіх країн, і регіональні умови багато в чому визначають конкурентоспроможність товарів, що виробляються. Розвиток міжнародних конкурентних відносин між регіонами супроводжується наступними процесами [8; 13]:

- перетворенням регіонів на реальні „двигуни” глобальної економіки, свідченням чого, зокрема, є посилення регіональної концентрації та спеціалізації виробництва;
- підризом традиційних економічних засад категорій „місце розташування” та „економічний простір”, які вже не сприймаються як щось фіксоване і незмінне. З одного боку, глобалізація та сучасні засоби комунікації значною мірою знівелювали такий чинник, як географічне розташування, а з іншого боку, необхідним залишається найвигідніше залучення у виробничі процеси факторів виробництва, зокрема переваг окремих територій;
- відсутністю ефективних економічних компенсаційних механізмів для регіонів на відміну від фірм і держав (для регіонів майже не розробляється чітких схем макроекономічного регулювання, вони не можуть бути однозначно позиційовані з точки зору міжнародного поділу праці);
- виконанням регіонами ключової ролі у новітніх процесах децентралізації та перегляду економічної політики (функції економічної координації та регулювання все більше переносяться з національного на міжнародний рівень, а у подальшому – на регіональний і субнаціональний);
- значним посиленням ролі регіонів у залученні факторів виробництва і набуттям ними якостей „полюсів” росту національної економіки.

Тенденцію до виокремлення регіонів у якості самостійних суб'єктів конкурентної боротьби на міжнародному рівні віддзеркалює включення окремих регіонів до міжнародних рейтингів конкурентоспроможності. Так, у 2005 р. експертами Міжнародного інституту менеджменту в Лозанні до „Щорічника світової конкурентоспроможності” було внесено 9 регіонів (Баварію, Каталонію, Іль-де-Франс,

Ломбардію, Махараштру, Рон-Альп, Шотландію, Сан-Паоло, Че Янг), більшість з яких мали вищий рівень конкурентоспроможності, ніж країни, які вони репрезентували.

Міжнародну конкуренцію регіонів розглядають з кількох позицій і визначають її як явище, процес, економічні відносини. У першому випадку її трактують як форму суперництва суб'єктів світового ринку, що виникає у процесі їх транскордонної взаємодії і спрямована на досягнення цілей їх міжнародної економічної діяльності. У другому випадку міжнародна конкуренція є проявом транскордонної взаємодії суб'єктів світового ринку, який характеризується певною структурою та технікою, наслідками й результатами, а також певними умовами й правилами його ведення [2, с. 36]. При третьому підході конкуренція визначається як об'єктивні економічні відносини у процесі суперництва між господарюючими суб'єктами, які мають спільні цілі.

З метою уточнення сутності міжнародної конкуренції регіонів доцільною є спроба логічного генезису терміну „конкуренція” (рис. 1). Акцент на визначній ролі окремого елемента дозволяє віднести дефініцію конкуренції певного автора до тієї або іншої групи.

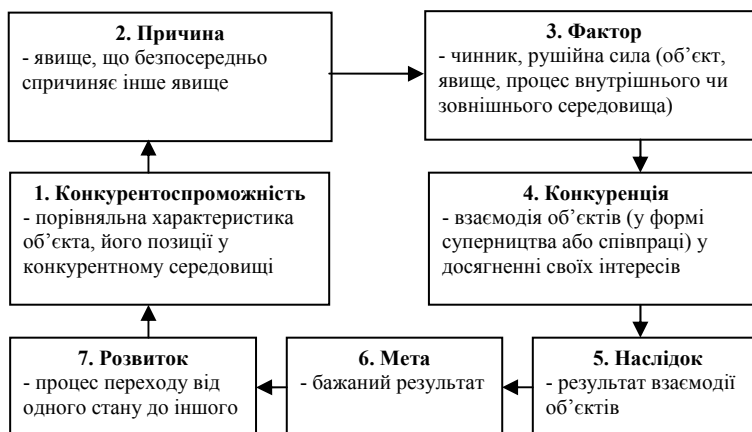

Рис. 1. Логічний генезис поняття „конкуренція”

Джерело: розроблено автором

Під конкуренцією, у широкому значенні, розуміють суперництво, боротьбу за досягнення кращих результатів на будь-якому терені. Підґрунтям суперництва виступає зіткнення інтересів, при цьому основу конкуренції складають односпрямовані інтереси регіонів. Першопричиною зіткнення поглядів, інтересів, сил є обмеженість ресурсів і стремління до кращих умов існування. Визначення конкуренції може бути пов'язане саме з розумінням її як конфліктного суперництва між регіонами за досягнення відносно кращих умов існування, функціонування і розвитку. Конфлікт виступає однією з форм цілеспрямованої взаємодії двох чи кількох суб'єктів, результатом вирішення якого стає новий стан і нова якість.

Конкуренція і боротьба не є ідентичними поняттями. „Боротьба” передбачає, що антагоністичні сторони безпосередньо борються одна з іншою за володіння певною річчю (фактором виробництва), і одна з опозиційних сторін володіє речами, за які ведеться боротьба. Тобто сторони борються безпосередньо проти чийогось стремління. Прикладом такої боротьби є війна за прикордонні регіони та їх природні ресурси. За умов конкуренції жодна зі сторін не володіє об'єктом конкуренції, однак переможець опосередковано отримує цей об'єкт. Конкуренція – це механізм, який опосередковано визначає, хто переможе, а хто програє. На практиці боротьба і конкуренція часто змішуються. За умов конкуренції сторони не атакують безпосередньо своїх опонентів, однак намагаються продемонструвати свої переваги над конкурентом.

Взаємодію суб'єктів можна поділити на чотири основні групи [3, с. 10]:

- сприяння – у формі коаліції, співдружності, симбіозу;
- протидія – у формі конфлікту й антагонізму;
- нейтралітет – найменш стала форма взаємодії, що часто перетворюється у сприяння чи протидію;
- єдність – найбільш стала форма взаємодії.

Усі форми взаємодії відносні, взаємоперетворювальні: в залежності від конкретних умов можливі переходи форм сприяння у протидію і навпаки. Зокрема, сучасні західні економісти у якості сутнісної характеристики конкуренції виділяють діалектику відносин, де окрім суперництва, що ґрунтується на біогенній природі, присутня взаємовигідна співпраця, що заснована на соціогенній природі. Ю. Савельєв відзначає, що „у процесі міжрегіональної конкуренції з'являється ефект синергії, як результат узгоджених дій регіону та його суб'єктів (у рамках регіонального інтеграційного об'єднання) на зовнішніх ринках” [7, с. 56]. Співпраця як своєрідний елемент конкуренції регіонів відповідає процесу регіоналізації світової економіки, яка виявляється у появі блоків країн, транскордонних регіонів (об'єднання регіонів різних країн).

Регіони вирішують два взаємопов'язаних, але суперечних завдання: забезпечення економічного зростання і підвищення якості життя населення. Об'єктом суперництва регіонів є умови життя та ведення бізнесу, інвестиційна привабливість та інші умови діяльності регіонів, які діють в умовах глобалізації. Міжнародна конкуренція регіонів може і не носити всеосяжний характер, а концентровано проявлятися

тільки у тих сферах, де найбільш значущі інтереси регіону стикаються з інтересами інших регіонів-конкурентів. Коли мова йде про конкуренцію регіонів в рамках країни, об'єктом змагання в першу чергу стають внутрішні та зовнішні інвестиції, а також трудові ресурси. Коли конкурують регіони, розділені державними кордонами, об'єктом конкуренції в першу чергу стають споживачі продукції промислових комплексів регіонів на світовому та внутрішньому ринках [5, с. 93]. Отже, регіони конкурують за ринки збуту та ресурси.

Як економічне явище глобалізації міжнародна конкуренція регіонів має такі основні ознаки:

- виникнення і функціонування в інтегрованому світовому середовищі, масштабність;
- загострення конкуренції між регіонами (наприклад, у ЄС по мірі його розширення);
- зміна регіонами кінцевих орієнтирів, орієнтація не на прибуток, як результат бізнесової діяльності, а на масштаби вивільнення ліквідних ресурсів з метою самовідтворення та експансії;
- зміщення критеріїв лідерства у забезпеченні конкурентних переваг в напрямку розвитку інноваційно-технологічного, інформаційного, інтелектуального потенціалів;
- наявність руйнівної складової міжнародної конкуренції регіонів, що обумовлює ускладнення руху менш економічно розвинених регіонів у завоюванні конкурентних переваг.

Таким чином, глобальні ознаки міжнародної конкуренції регіонів дають підстави вважати її явищем сучасного етапу розвитку світової економіки.

Висновки. Виходячи з усього вищезазначеного, на нашу думку, міжнародна конкуренція регіонів – це економічна категорія, яка відображає процес, обумовлений зіткненням односпрямованих інтересів регіонів та спрямований на досягнення цілей економічного та соціального регіонального розвитку і зміцнення конкурентного статусу в гео економічному просторі. Логічний генезис поняття „міжнародна конкуренція регіонів” включає такі елементи, як конкурентоспроможність, причина, фактор, конкуренція, наслідок, мета і розвиток.

Основними ознаками міжнародної конкуренції регіонів як економічного явища глобалізації є: виникнення і функціонування в інтегрованому світовому середовищі, масштабність; загострення конкуренції між регіонами; зміна регіонами кінцевих орієнтирів з показників прибутку на масштаби вивільнення ліквідних ресурсів; зміщення критеріїв лідерства у забезпеченні конкурентних переваг в напрямку розвитку інноваційно-технологічного, інформаційного, інтелектуального потенціалів; наявність руйнівної складової міжнародної конкуренції регіонів.

При всій багатогранності протікаючих світових процесів актуальним є подальше дослідження феномену міжнародної конкуренції регіонів, глибоке осмислення її впливу на розвиток національних економік.

Джерела та література:

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
2. Борисова Т. Феномен міжнародної конкуренції в сучасній економіці / Т. Борисова // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2 (27). – С. 34-40.
3. Девяткин Е. А. Теория и практика конкуренции: Учебно-методический комплекс / Е. А. Девяткин. – М. : ЕАОИ, 2008. – 232 с.
4. Калюжнова Н. Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации / Н. Я. Калюжнова. – М. : ТЕИС (МГУ), 2004. – 526 с.
5. Павлиш Е. В. До питання про окремі положення теорії інноватики з точки зору забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону / Е. В. Павлиш // Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна. – 2006. – Вип. 30 (114). – С. 91-101.
6. Портер М. Конкуренция : Пер. с англ. / М. Портер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2002. – 496 с.
7. Савельев Ю. В. Управление конкурентоспособностью региона: от теории к практике / Ю. В. Савельев ; Институт экономики КарНЦ РАН. – Петрозаводск : Карельский научный центр РАН, 2010. – 516 с.
8. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : Монографія : У 2-х т. – Т. 1 / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 244 с.
9. Camagni R. On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? / R. Camagni // Urban Studies, 13. – 2002. – pp. 2395-2411.
10. Krugman P. Competitiveness : A dangerous obsession / P. Krugman // Foreign Affairs. – №2. – 1994. – pp. 28-44.
11. Krugman P. Making sense of the competitiveness debate / P. Krugman // Oxford Review of Economic Policy. – 12 (3). – 1996. – pp. 17-25.
12. Porter M. Competitive Advantage, Agglomeration Economies, and Regional Policy / M. Porter // International Regional Science Review, 1-2. – 1996. – pp. 85-94.
13. Regional Competition (Advances in Spatial Science); with 29 tables / Peter W. J. Batey, Peter Friedrich ed., 2000. – 298 p.